

ЕКЗИСТЕНЦІЙНЕ ПРИРОДНЕ ПРАВО ЕРІХА ФЕХНЕРА

Бесага Ірина Василівна

аспірант кафедри загально-правових дисциплін

Інституту права

Львівського державного університету внутрішніх справ

м. Львів, Україна

Еріх Фехнер (Erich Fechner 1903-1991) – видатний німецький правознавець та соціолог, який на основі ідей М. Хайдегера та К. Ясперса розробив власну екзистенціалістську природно-правову концепцію, що в подальшому отримала назву «природного права зі змістом, що перебуває у становленні».

Зв'язок природного права та філософії екзистенції був для Е. Фехнера очевидним, однак результатом їх взаємодії мало бути дещо інше, ніж традиційне «вічне» і «незмінне» природне право: «Ми не визнаємо ні природного права з встановленим змістом, ні природного права зі змінним змістом, як це стверджували у кінці ХІХ ст. і як це стверджують інколи і зараз. Мова йде про природне право зі змістом, що перебуває у становленні, природне право, в якому людина займає вирішальне місце, за допомогою якого вона переживає нове і маловідоме їй» [2, с. 261].

Поштовхом для створення названої концепції стала констатація Е. Фехнером однобічності існуючих підходів до осмислення права: одні абсолютизують ідеалістичну складову права, для інших принциповим є його відповідність життєвим даностям та соціальним фактам [2, с. 21]. Поєднання розуміння права, як вплетеного в об'єктивну структуру буття, і такого, що є результатом реалізації людської волі, призвело до трактування Е. Фехнером права як динамічного феномену [2, с. 179], у якому співвідношення часток «об'єктивного» та «суб'єктивного» постійно змінюється.

Дослідження згаданої двоїкої структури права, способу його існування, на думку Е. Фехнера, необхідно здійснювати у з огляду на його локалізованість у бутті. Останнє у правознавця виступає як загальносвітовий порядок речей [4, с. 722].

На основі цього дослідник констатує, що людина відносно права перебуває між «даністю» і «заданістю». Право є лише частково детерміноване об'єктивними факторами, які можуть бути змінені людиною (даність права), а з іншого боку існують «задані» «вищими шарами буття» межі у здійсненні вищеназваних змін. Саме ж право отримується в

результаті перетворення абстрактної ідеї Належного на спосіб буття тієї людини, яка звертається до права [2, с. 232].

Прояснити цей зв'язок людини і права, на думку Е. Фехнера, може екзистенціалізм з його розумінням «межової ситуації». Перш за все, дослідник наголошує, що в останні роки правознавці виходять з того, що розрив між правом та екзистенціалістською філософією в дійсності є лише мнимим, «право і область, у якій проявляється дійсне існування, не розділені прірвою, вони не чужі один одному. Між ними наявні елементарні взаємини. Вони взаємно проникають один в одного і, можливо, дуже тісно ...» [1, с. 308–311].

Такі висновки Е. Фехнер робить на основі переосмисленого трактування поняття «екзистенції» (дійсного існування). Приймаючи традиційне для філософії екзистенції розділення екзистенції та соціального існування, дослідник стверджує, що до дійсного існування шлях веде через повсякденність і знову в неї повертається [2, с. 232]. Фактично, це означає те, що дійсне існування є недосяжним без упорядкованого повсякденного буття, екзистенціальна свобода є неможливою без певних гарантій безпеки, і право якраз є тим засобом, що дає можливість не мішати іншому у здійсненні його можливостей [2, с. 232].

Пояснюючи це твердження, правознавець вказує, що виняткова роль права зумовлена його специфічною локалізацією – сферою Dasein (термін для позначення особливого способу існування людини, її «присутності» у світі), яка є тим місцем, де екзистенція може себе або розгорнути, або втратити. Світ Dasein є також уже світом інших. Пояснення буття-в-світі показало, що не буває найближчим чином і ніколи не дано голого суб'єкта без світу. У колективному світі перед екзистенцією поставлені вимоги: не мішати один одному, або ж сприяти іншому у здійсненні його свободи [3, с. 116–118].

Внаслідок своєї упорядковуючої функції, праву надається опосередковане значення для того простору, в якому – примирені за допомогою права – проходять екзистенційна комунікація і екзистенція. Говорячи іншими словами, лише порядок цілого вперше дає кожному індивіду простір для індивідуального (дійсного) існування; право виступає опорою для людини у момент втрати нею свого «Я» (переходу у недійсне буття). Таке розуміння права, вважає Е. Фехнер, дає підстави стверджувати, що воно стає «витісненим з повсякденного існування і звичного буття в праві, ... робить право значимим для початкової екзистенції» [2, с. 232–233].

Однак, не лише право має значення для екзистенції – цей зв'язок є взаємним. Становище людини у світі тут розуміється як «дане між відомістю і невідомістю, між вплетеністю в буття і винесеністю за його межі, між прихованістю і відкритістю» [1, с. 306]. Саме на людині лежить тягар

«виведення буття із його прихованості» [1, с. 387], що також означає покладення на людину завдання з прояснення змісту поки «скритої» у бутті правової вимоги¹. Як зазначає правознавець, «можливість екзистенції гине у праві або зберігає себе у ньому в кожній конкретній ситуації» [2, с. 261]. Е. Фехнер пояснює це тим, що виявлятися завжди недостатнім і порушеним – одна зі властивостей права. Попадаючи у ситуацію «відсутності» права (межову ситуацію), перед людиною постає задача його «знайти».

Тут також чіткою стає відмінність між фехнерівським розумінням екзистенційного природного права та позитивного права. Екзистенційне право є результатом вирішення неповторної та одиначної життєвої ситуації, воно є таким, що виступає ««за» зняряддям вказування зводу законів, роблячи вперше можливим такий писаний закон і його характер засобу вказування» [2, с. 230].

За Е. Фехнером, екзистенція здійснюється не у стані захищеності, вона можлива лише під час перебування на «межі», де людина поставлена перед необхідністю прийняття рішення. Ця ситуація відносної свободи, яка спонукає до прийняття рішення, оскільки вона жорстко не визначена, так само є можливим місцем екзистенційного рішення, тобто «межовою ситуацією». Вона існує для розвитку права. Безумовність утягнутості, самотність у прийнятті та небезпека провалу – характерні риси прийняття рішення у такій (межовій) ситуації [2, с. 261]. Таким чином, кожного разу відбувається становлення нового елемента природного права.

Правознавець виходить з того, що «філософія екзистенціалізму заперечує наперед встановленість направляючої міри і передає таким чином вирішення ситуації повністю свободі людини. Сутність рішення повинна виводитися із самої людини, так як жодних зобов'язуючих інструкцій нема ні над нею, ні поза нею [2, с. 253].

Звісно ж, людина може опертися на наявні рішення, які були вироблені попередніми поколіннями та отримані нею у «спадок», але також існують ситуації, які не мають «готового» рішення, або пропонуване викликає сумніви. На думку Е. Фехнера, «встановити тверді та однакові масштаби для всіх майбутніх рішень неможливо. Завжди виникають нові ситуації, які вимагають нових рішень, які в минулих рішеннях не були передбачені» [2, с. 257].

Людина повинна самостійно впоратися із ситуацією. При цьому, як стверджує Е. Фехнер, ми наштовхуємося на волю. «Ми повинні із нас самих волити рішення, здійснюючи його з своєї рішучості і за власної участі. ... Воля і рішення мають своє необхідне місце у загальному

¹ Водночас, самим Е. Фехнером не робиться жодних висновків, чи існує в «прихованості буття» вже готове правове рішення, чи його кінцеве оформлення все ж таки залежить від свободного рішення Самості чи інших факторів, як це стверджували деякі інші екзистенціалістські філософи права (наприклад, А. Кауфман чи Е. Вольф).

взаємозв'язку. У цих вузьких рамках повторно здійснюваного вибору вони незамінні» [2, с. 241–243].

Поряд з цим, автор задається питанням, як відрізнити екзистенційне рішення від свавілля. За Е. Фехнером, правильні правові рішення не довільні. Якщо вони не визначені наперед заданим масштабом, то вони зв'язані поглядом людини на майбутнє, в якому окрім суб'єктивного міститься і об'єктивне. Останнє, на думку філософа права, криється у площині трансцендентного: приймаючи рішення людина натикається на той очевидний факт, що буття має певний порядок. Усвідомлюючи цей порядок (загальносвітовий порядок речей), людина отримує здатність приймати рішення у відповідності до нього, утримувати його від розпаду. Але факт відповідності чи невідповідності правового рішення згаданому порядку виявляється лише при подальшій його реалізації у сфері емпіричного. Звідси ризик прийняття неправильного рішення. Але лише таким шляхом можливо «натрапити» на «природне право зі змістом, що становиться». «За своїм походженням воно (право) суб'єктивне, але об'єктивне за своїми цілями» [1, с. 325].

Не дивлячись на плідність такого підходу до осмислення онтологічної природи права засобами екзистенціалістської філософії права, Е. Фехнер, врешті рещт, визнає необхідним доповнити її соціологією [1, с. 303; 2, с. 295].

Як бачимо, екзистенційне природне право Е. Фехнера, під яким він розуміє синтез «об'єктивного порядку» і «вільного рішення», відповідає вихідним ідеям екзистенційної філософії, особливо, поглядам К. Ясперса з його «межовою ситуацією». На основі твердження про значимість для екзистенції окремих соціальних факторів, німецький правознавець поєднує суб'єктивність індивідуального рішення з об'єктивністю загальносвітового порядку речей. А ситуативний характер екзистенції і, відповідно, правотворення, вимагає щоразу нового співставлення і визначення часток об'єктивного та суб'єктивного.

Література:

1. Fechner E. Naturrecht und Existenzphilosophie. *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie*, 1955. В. XLI, Н.3. S. 308-311
2. Fechner E. Rechtsphilosophie: Soziologie und Metaphysik des Rechts. Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul S beck), 1956. XX.
3. Heidegger M. Sein und Zeit. 6 Aufl. Hälfte 1. Tübingen, 1949.
4. История политических и правовых учений / под ред. д. ю. н., проф. В. С. Нерсесянца. 2-е изд.. Переработаное и дополненное. М.: Юридическая литература. 1988. С. 722.